Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: Kirjallinen lausunto 15. toukokuuta 2017

KAA 3/2016 vp Kansalaisaloite eduskunnalle äitiyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lakivaliokunta on pyytänyt allekirjoittaneelta kirjallista lausuntoa kansalaisaloitteesta KAA 3/2016 vp. Lausun kunnioittavasti seuraavan:

1. Aluksi

Kansalaisaloitteen allekirjoittaneet kansalaiset esittävät eduskunnalle, että äitiyslaki ja eräät siihen liittyvät lait säädetään oikeusministeriön valmisteleman esitysluonnoksen mukaisesti. Kyseinen luonnos perustuu asiaa syksyllä 2014 valmistelleen ministeriön työryhmän mietinnölle (OM: Äitiyden sääntely. Äitiyslakityöryhmän mietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014) ja siitä saadulle palautteelle. Aloite vastaa sanasta sanaan oikeusministeriön yllä mainittua esitysluonnosta.

Äitiyden määräytymisestä ei ole laissa erityisiä säännöksiä. Perheoikeudellisena lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää, että nainen joka synnyttää lapsen, on lapsen oikeudellinen äiti. Tämä lähtökohta merkitsee, että lapsen oikeudellinen äiti on valtaosassa tapauksia myös lapsen geneettinen äiti. Lapsen synnyttänyttä henkilöä pidetään äitinä edelleen sellaisissa tapauksissa, joissa lapsi syntyy hedelmöityshoidon tuloksena ja hoidossa on käytetty luovutettua munasolua.

Äitiyden määräytymistä koskevien säännösten puuttuminen on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa naisparille syntyy hedelmöityshoidolla alkunsa saanut lapsi. Tällaisissa tilanteissa perheen sisäinen adoptio on ainoa tapa vahvistaa vanhemmuus. Adoptioprosessi on perheille raskas ja se kuluttaa myös runsaasti yhteiskunnan resursseja. Vanhemmuuden määrittäminen on kuitenkin *lapsen edun kannalta* ensisijaisen tärkeää ja se on myös perusteltua *yhdenvertaisuuden toteutumisen* kannalta. Kansalaisaloite ja siihen sisältyvät lakiehdotukset ovat keino ratkaista mainitut lapsen etuun ja parien yhdenvertaiseen asemaan liittyvät pulmatilanteet.

2. Lapsen etu

Suomen ratifioiman, ja Suomea oikeudellisesti sitovan lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan ”[k]aikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti

otettava huomioon lapsen etu.” Tämän lisäksi samaisen artiklan 2 kohdassa velvoitetaan sopimusvaltiot ”takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.”

Nähdäkseni näiden artikloiden yhteiseksi viestiksi on tulkittava se, että sopimusvaltioiden on pidettävä huolta siitä, että lapsen juridinen asema vahvistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Jos lapsi syntyy naisparin muodostamaan perheeseen ilman että vanhemmuutta on voitu molempien naisten osalta vahvistaa, lapsen oikeudellinen asema on epäselvä, jos naispari eroaa tai lapsen synnyttänyt äiti kuolee ennen kuin toisen äidin vanhemmuus on vahvistettu perheen sisäisellä adoptiolla. Jos kansalaisaloitteeseen sisällytetyt lakimuutokset hyväksyttäisiin, lapsella olisi mahdollisuus saada oikeudellisesti selkeä suhde molempiin vanhempiinsa. Lapsella olisi tällöin kaksi oikeudellista ja elatusvelvollista vanhempaa vanhemmuuden vahvistamispäätöksestä alkaen.

Kansalaisaloitteesta käydyssä keskustelussa on esitetty myös väitteitä, joiden mukaan on lapsen edun vastaista elää perheessä, jossa vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Oikeudellisessa tarkastelussa tällaista näkökantaa ei voida vakuuttavasti perustella. Mikään oikeudellisesti relevantti tosiseikka ei puhu sen puolesta, että lapsen etu edellyttäisi, että vanhemmat ovat eri sukupuolta. Hyvä vanhemmuus ei ole sidoksissa seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin – se on arvioitava kunkin yksilön kohdalla riippumatta sukupuolesta tai identiteetistä. Keskeisintä on, että oikeusjärjestys tekee mahdolliseksi sen, että lasta ympäröivän perheen oikeussuhteet ovat selvät ja että perheitä kohdellaan yhdenvertaisesti. Oikeudellisesta näkökulmasta tarkastellen on samoin selvää, että lapsen etuna on se, että häneen tosiasiallisesti vahvasti sitoutunut äiti, joka on lapsen synnyttäneen naisen kanssa antanut suostumuksen hedelmöityshoitoon, voidaan vahvistaa myös oikeudellisesti äidiksi.[1]

Johtopäätökseni on, että *kansalaisaloite ja siihen sisältyvät lakimuutokset ovat lasten edun mukaisia.*

3. Kansalaisaloite ja yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuuden arvioinnin lähtökohtana on PL 6 §, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Kuten tunnettua, ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

[1] Mainittakoon tässä, että EU:n perusviraston tekemän selvityksen mukaan 41% suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista on lapsen vanhempi ja/tai huoltaja. Ks. http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php (vierailtu 15.5.2017). Ei-heteroseksuaalisten vanhempien lapset ovat näin ollen tosiasia jo nyt.

Eduskunta on hyväksynyt 28.11.2014 avioliittolain muutoksen (156/2015), joka mahdollistaa avioliiton solmimisen samaa sukupuolta oleville pareille. Muutos on tullut voimaan 1.3.2017. Mainittu muutos, ja siitä käyty keskustelu muutosta vastustavan kansalaisaloitteen (KAA 2/2016 vp) yhteydessä, osoittaa selvästi, että Suomi on eduskunnan myötävaikutuksella siirtynyt oikeustilaan, jossa avioparien sukupuolella ei tule olla enää oikeudellista merkitystä. Perustuslakivaliokunnan mukaan eduskunta on hyväksyessään mainitut avioliittolain muutokset ”tehnyt ratkaisun edistää yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa perustuslain 22§:n mukaisesti.”

Avioliittolakiin sisällytetyt muutokset luovat edelleen sellaisia lainsäädäntöön perustuvia perusteltuja odotuksia, joita tulee suojata (vrt. PeVL 1/2017 vp, s. 4). Yksi näistä odotuksista on se, että perheitä ei enää aseteta eri asemaan sukupuoleen liittyvistä seikoista johtuen. Avioliittolakiin tehdyt muutokset koskevat luonnollisesti välittömästi vain avioliittoa, mutta ne ovat myös yleisempi viesti siitä, että eri sukupuolia edustavia vanhempia tulee kohdella yhdenvertaisesti.

Naisparin vanhemmuuden sääntelyä puoltaa siten välillisesti myös pyrkimys samaa ja eri sukupuolta olevien parien yhdenvertaiseen kohteluun, joka on saanut hiljattain eduskunnan vahvistuksen edellä mainittua avioliittolakia muutettaessa. Tämän yleisen syrjimättömyysperiaatteen tulee koskea myös pareja, jotka eivät ole avioliitossa.

Voimassa olevan lainsäädännön perusteella isän vanhemmuus voidaan tunnustaa isyyslaissa (13.1.2015/11) säädetyllä tavalla. Käsillä oleva kansalaisaloite tekisi vastaavan vanhemmuuden tunnustamisen mahdolliseksi myös naispareille. Huomionarvoista on lisäksi se, että ehdotetun äitiyslain mukaan äitiyden tunnustaminen ei voisi koskea lasta, jolla on jo isä tai jonka osalta isyys voidaan vahvistaa. Tällaisissa tilanteissa tunnustaminen voitaisiin tehdä vain isyyslain 19 §:ssä mainittujen henkilöiden hyväksymisen jälkeen. Äitiyslaki ei siten rajoittaisi kenenkään toisen vanhemmuuden toteutumista. Äitiyslaissa on nähdäkseni myös muutenkin otettu asianmukaisella tavalla huomioon lapsen etu ja itsemääräämisoikeus. Äitiyden selvittäminen voidaan esimerkiksi keskeyttää, jos 15 vuotta täyttänyt lapsi sitä vaatii.

Johtopäätökseni näin ollen on, että *kansalaisaloite ja sen sisältävät lakimuutokset edistäisivät yhdenvertaisuuden toteutumista*.

4. Jatkovalmistelutarve

KAA on jätetty kansalaisaloitepalveluun 28.11.2015. Kuten edellä jo on mainittu, sen sisältö perustuu syksyllä 2014 valmisteltuun oikeusministeriön työryhmän mietintöön. Aloite on toisin sanoen annettu ennen kuin edellä mainitut avioliittolain muutokset (156/2015) ovat tulleet voimaan. Tästä johtuen aloitteen sisältämässä lakitekstissä on vielä viittauksia parisuhteen rekisteröimiseen.[2] Avioliittolain muutosten jälkeen uusia parisuhteita ei

[2] Ks. aloitteen ehdotus äitiyslaiksi 16 §; laiksi hedelmöityshoidosta annetun lain muuttamisesta 2 § ja 8 §.

kuitenkaan enää rekisteröidä, olkoonkin että ns. vanhat parit voivat halutessaan jatkaa rekisteröidyssä parisuhteessa. Näiltä osin kansalaisaloitteen tekstiä olisi syytä vielä tarkistaa, jotta kaikki viittaukset ovat asianmukaisia.

Kansalaisaloitteet voivat olla joko lakiehdotuksia tai ehdotuksia lainvalmisteluun ryhtymiseksi. Käsillä oleva aloite kuuluu ensinnä mainittuun ryhmään. Aloitemuoto vaikuttaa sen käsittelyyn eduskunnassa ja sen jälkeen (HE 46/2016 vp, s. 19-20). Lakiehdotuksen sisältävä kansalaisaloite tulee käsitellä lakiehdotuksen käsittelystä säädetyssä järjestyksessä. Kyseisen kaltaiset aloitteet voidaan kuitenkin siirtää jatkovalmisteltavaksi valtioneuvostoon, jos eduskunta katsoo, että lakiehdotus kaipaa vielä jatkovalmistelua. Tällaisina tilanteina on kansalaisaloitelain esitöissä mainittu mm. tarve arvioida lakiehdotuksen vaikutuksia tai tarve tehdä lakiehdotukseen lakiteknisiä viimeistelyjä (HE 46/2016 vp, s. 23).

Nähdäkseni käsillä olevaan kansalaisaloitteeseen *on syytä tehdä avioliittolain muutoksiin liittyvät lakitekniset viimeistelyt*. Jatkovalmistelun tarve ei ole kuitenkaan merkittävä.

Kiitän lakivaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi.

Turussa 15.5.2017,

Elina Pirjatanniemi
Professori, Åbo Akademi